

Sociološki aspekti globalnog terorizma

Sačer, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:365920>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Borna Sačer

**SOCIOLOŠKI ASPEKTI
GLOBALNOG TERORIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Borna Sačer

**SOCIOLOŠKI ASPEKTI
GLOBALNOG TERORIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Zagreb, 2024.

SAŽETAK

Terorizam je najveća globalna sigurnosna prijetnja koja ne zahvaća samo socijalne, političke i ekonomske elemente državne strukture, već i ugrožava živote mnogih ljudi. Cilj je ovog rada temeljita i sistematična analiza socijalnih uzroka i aspekata usmjerenih prema ovom rasprostranjenom problemu. Također će se objasniti važnost sociodemografskih karakteristika članova terorističkih organizacija, međuovisnost terorizma i društvenih segmenata poput religije, moći, gospodarstva i medija

Ključne riječi: terorizam, religija, moć, masovni mediji, socijalna struktura, društveni uzroci

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DRUŠTVENI UZROCI TERORIZMA.....	2
2.1 SOCIJALNA STRUKTURA I PROMJENE.....	2
2.2 MOĆ I EKONOMSKI ODNOSI.....	2
2.3 KULTURA.....	3
2.4 VANJSKI UTJECAJI.....	4
3. SOCIOPSIHOLOŠKI PROFIL TERORISTA.....	4
3.1 SOCIODEMOGRAFSKI PROFIL.....	4
3.2 PSIHOSOCIJALNI PROFIL.....	6
4. TERORIZAM I RELIGIJA.....	7
5. TERORIZAM I MOĆ.....	8
6. TERORIZAM I GOSPODARSTVO	10
7. TERORIZAM I MEDIJI	11
7. ZAKLJUČAK.....	13
LITERATURA.....	14

1. Uvod

Fenomen terorizma sveprisutan je u suvremenoj zbilji, izgrađenom brojnim globalizacijskim i modernizacijskim procesima. Nesumnjivo je da taj pojam nosi brojne socijalne, političke, historijske i psihološke konotacije, pretežito negativnog karaktera. Hudson (1999: 12) definira terorističku akciju "kao proračunatu uporabu neočekivano šokantnog i nezakonitog nasilja nad neborcima (uključujući uz civile izvan dužnosti i vojno te sigurnosno osoblje u mirnim razdobljima) i kao druge simbolične ciljeve koje su počinili tajni članovi subnacionalne skupine ili tajni agenti u psihološke svrhe objavljivanjem političkog ili vjerskog razloga i/ili zastrašivanjem i prisiljavanjem vlade ili civilnog stanovništva kako bi prihvatili njihove zahtjeve." Bilandžić i Grubić (2012), pak, navode kraći i jednostavniji opis terorizma tvrdeći kako je to "uporaba nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva." Također, Bilandžić (2014) smatra kako "terorizam predstavlja sjecište politike i nasilja s težnjom prisvajanja moći" kristalizirajući tako primarni motiv terorističkih akcija, a to je hegemonija. Terorističke se radnje, stoga, temelje na ulijevanju straha te političkom i religijskom širenju moći s ciljem oslabljivanja volje ideološki konstruiranog neprijatelja. "Naime, za teroriste su politika i religija važnije nego za ostale ljude, a snagu im ulijevaju ciljevi za koji se bore i ideologije ili religije koje ih usmjeravaju." (Injac; 2007). Ta činjenica sa sobom povlači brojne etičke implikacije jer neselektivno nasilje i opstruiranje društvenog reda dovodi do stvaranja kolateralne štete. Drugim riječima, nedužni ljudi postaju žrtve agresivnih napada terorističkih skupina i individualaca, što se ne može opravdati nikakvim racionalnim razlozima. "S tim u vezi, žrtve terorističkih napada nisu bili agresori kojima je trebalo uzvratiti, zbog čega "terorist svoj čin ne može opravdati kao djelovanje iz samoobrane" (Injac; 2007). Kako je teroristički akt smjesa dezintegracijskih društvenih faktora koji utječu na agresorske grupe, stvarajući tako podlogu za iniciranje nasilništva, potrebno je pristupiti ovom problemu sociološki. Analiza različitih uzroka pomoći će u sintetiziranju ovog fenomena u širi društveni kontekst kako bi došlo do shvaćanja međudodosa terorizma i drugih socijalnih konstrukata. Boyns i Ballard (2004) smatraju da se "neki od (tih) društvenih čimbenika očituju na više mikro, društveno-psihološkoj razini dok su drugi uočljiviji fenomeni na makrorazini; njih mogu stvoriti vjerske, institucionalne, regionalne i geopolitičke sile."

2. Društveni uzroci terorizma

Uzroci globalnog terorizma mogu se klasificirati u šest različitih skupina: uzroci povezani sa socijalnom strukturom i promjenama, odnosi moći, ekonomski odnosi, kultura i vanjsko okruženje. Navedene su skupine u međuodnosu i ne isključuju jedna drugu.

2.1. Socijalna struktura i promjene

Socijalizacija je fundamentalna ljudska potreba kojom ne zadovoljavamo samo svoje interne tendencije poput ljubavi, prijateljstva i sigurnosti već i osiguravamo svoje mjesto u socijalnoj hijerarhiji. Manjak prikladne pozornosti i društvene brizi dovodi do socio-patoloških iluzija popraćenih poremećajem ličnosti te željom za korištenjem fizičkog i simboličkog nasilja. Gondane (2006) tvrdi da “depersonalizacija, posljedica neusklađenosti orijentacije, položaja u društvenoj hijerarhiji i postojećih očekivanja u novom okruženju uzrokuje društvenu anomiju – sveprisutnog osjećaja za internalizacijom i pobune protiv ustaljenih normi.” Socijalne su promjene pod direktnim utjecajem neoliberalne kapitalističke doktrine koju karakterizira komodifikacija neopipljivih dobara i pritisak usmjeren prema idealu uspjeha kojeg većina ne može ostvariti. “Pritisci moderne proizvodnje i potrošnje, pod uvjetom da “pobjednik uzima sve”, stvorili su ozbiljnu neravnotežu unutar društava, prilagođavajući se novoj industrijskoj kulturi”(Gondane, 2006). Slijedom toga, Hudson (1999: 50) smatra da su “teroristi općenito ljudi koji se osjećaju otuđeno od društva i imaju potrebu žaliti se ili se smatrati žrtvama nepravde.” Dakle, osobe koje imaju sklonost terorističkom djelovanju osjećaju se marginalizirano u postojećoj društvenoj zbilji zbog različitih faktora koji uključuju disbalans između realnosti ideala te nedostatak socijalizacijskih rituala.

2.2. Moć i ekonomski odnosi

Socijalna diferencijacija jedna je od važnijih društvenih činjenica kojom možemo opisati dinamiku u socio-ekonomskoj sferi. Podjela rada utjecajan je čimbenik u stvaranju stabilnosti i održivosti ekonomskog sustava, no isto tako dolazi do neadekvatnog postupanja prema radnicima i nezakonitih postupaka koji uzrokuju dehumanizaciju i otuđenje. To može služiti kao katalizator za teroristički akt. “U slučaju da institucije odgovornosti nisu dostupne, autoritativne uloge mogu se prepustiti samoodržavanju, izazivajući društveno nezadovoljstvo izraženo u povlačenju poštovanja, privilegija i posljedično agresivnih radnji kako bi fizički eliminirali iskvarene, obezvrijeđene uloge i pojedince koji ih drže” (Gondane, 2006). Odeh

Alsawalqa (2021) također smatra kako “u svakom klasificiranom sustavu, svi ljudi, uključujući i siromašne, obraćaju pozornost na društvene pokrete za poboljšanje svojih sposobnosti i uspinjanje na društvenoj ljestvici te dodaje da ovo kretanje rezultira sukobima i društvenom disocijacijom, koja može rezultirati nasiljem i terorizmom.” Nasilje i blaži oblici terorističkih akcija diljem svijeta su neizbježni zbog konstantnog povećavanja dispariteta između onih koji kontroliraju proizvodna i ekonomska dobra te onih koji su podređeni i prepušteni nemilosti vlasničkih struktura. “Ako će takozvani razvoj i dalje ići u dosadašnjem smjeru, a to znači da bogati postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji, terorizmu neće biti kraja”(Matković-Vlašić, 2005). Nadalje, promjenom svjetskog poretka formiraju se nova uporišta moći, no prisutan je manjak povjerenja različitih društvenih grupa i podskupina u legitimitet takvih vlasti. Gondane (2006) tvrdi da je “nedostatak legitimiteta moćan izvor neslaganja, pokoravanja putem sile, prijevara, neprovidnih struktura, nepotizma i lošeg upravljanja.”

2.3. Kultura

Kultura je sila koja determinira odnose u društvu i pruža socijalnim akterima određenu perspektivu prema životu. “Kultura i kulturna baština predstavljaju jedan od temelja nacionalnog identiteta u kojem se preklapaju nacionalne vrijednosti i tradicije naroda i zemalja. To je i izraz načina života koji je razvila zajednica koji se u povijesnom kontinuumu prenosi s generacije na generaciju” (Bilandžić et al, 2019). Svaka kultura ima svoje norme i obrasce ponašanja koje pripadnicima omogućavaju prilagodbu i afirmaciju u suvremenom svijetu. Međutim, pojedine grupe unutar kulturnog kozmosa nisu u mogućnosti - zbog različitih društvenih i psiholoških utjecaja – prihvatiti “uputstva” i pravila koja imaju historijsku i etičku važnost za zajednicu kojoj pripadaju. Gondane (2006) smatra da ako “kulturne značajke podskupina nisu iskorištene na konstruktivan način”, dovode do “anomije i neučinkovite iskoristivosti kulturnog potencijala.” Teroristička aktivnost može biti posljedica iracionalnih čimbenika poput štovanja totoma, mitova i legendi koji izabranom narodu obećavaju blagostanje i trajni mir. “Apokaliptične skupine koje se nisu uspješno integrirale u društvo mogu steći pristaše kroz simbole i mitove koji se ne mogu niti dokazati niti opovrgnuti empirijskim testiranjem jer su prisutni u društvenoj podsvijesti”(Gondane, 2006). Kluch i Vaux (2015) zaključuju da “kulture u kojima se pojedinci priklanjaju simbolima i

visoko su integrirani u obiteljske, rodbinske i druge društvene skupine pokazale su veću učestalost nekih vrsta terorizma: konkretno, veći udio smrtonosnog terorizma - ne više smrtnih slučajeva per se, već veći udio incidenata koji uključuju najmanje jedno smrtno stradavanje.”

2.4. Vanjski utjecaji

Modernizacijski procesi, koji direktno i aktivno djeluju u promjeni društvenih sfera i razvoju novih industrija, utječu i na buduće terorističke aktivnosti. Tu se posebno ističu nove strukture vlasništva i modeli kontrole. Gondane (2006) tvrdi da “iskrivljena priroda vlasništva dopušta samo nekolicini da diktiraju što se treba čuti i vidjeti, zapamtiti i spominjati, odbaciti ili dijeliti te dodaje da su ove ranjivosti referentne točke okupljanja za teroriste - one koji vide da se njihov život udaljava od čvrstih veza.” Kako bi društvo zaprimilo osobine kooperativnosti, principijelnosti i produktivnosti, uz pravednu je unutarnju politiku potrebno i održavanje dobrih odnosa sa drugim državama. Međutim, suradnja između onih koji distribuiraju pomoć i onih koji je primaju najčešće nema integracijsku dimenziju jer dolazi do zloupotrebe finansijskih sredstava, a s druge strane, recipijenti ponekad nisu spremni na asimilaciju. “Materijalna, intelektualna i ideološka pomoć, čak i ako je pružena s nepokvarenom dobronamjernošću, iako je teško da je to slučaj sa stranom pomoći, može biti uzrok demoralizacije i dezintegracije osim ako se umirujući mehanizmi i društveno povjerenje nisu dovoljno razvili da se suprotstave takvim negativnim društvenim promjenama” (Gondane, 2006).

3. Sociopsihološki profil terorista

3.1. Sociodemografski aspekti

Etiološki pristup u shvaćanju nekog društvenog fenomena zahtijeva analiziranje sociodemografske strukture određenih skupina, ali i psiholoških motivacija pojedinaca. Terorističke organizacije su utočište raznovrsnih ličnosti čiji se životi razlikuju po mnogostrukim egzistencijalnim aspektima. To potvrđuje i Hudson (1999: 43), tvrdeći da “ljudi koji su se pridružili terorističkim skupinama dolaze iz različitih kultura, pripadaju različitim nacionalnostima, posjeduju ideološku svrhu, pripadaju svim slojevima društva i

imaju raznolika zanimanja, a njihove su osobnosti i karakteristike raznolike kao i one kod ljudi u cijeloj populaciji.” Međutim, za svrhu ovog rada potrebno je izvesti opći zaključak o profilu počinitelja terorističkih operacija.

Prva kategorija analize je obrazovanje, a po dostupnim podacima može se pretpostaviti da je većina terorista visoko obrazovana. Hudson (1999: 47) zaključuje da “terorističke skupine sve više regrutiraju članove koji posjeduju visok stupanj inteligencije i idealizma, koji su visoko obrazovani i dobro obučeni u legitimnim profesijama.” Gill i Young (2011) primjećuju da je “69 % članova terorističkih skupina steklo neki oblik visokog obrazovanja trećeg stupnja, a tek manje od 10% nije završilo srednju stručnu spremu.” Pripadnici terorističkih organizacija su najčešće mlađi muškarci koji nisu u bračnom odnosu. Tomaševski (1980) potvrđuje ove podatke i navodi da je “tipični terorist muškarac, neoženjen, star između 22 i 24 godine, s najmanje djelomičnom sveučilišnom naobrazbom i to s područja društvenih ili humanističkih znanosti (»najtipičniji« teroristi su sociolozi po obrazovanju).”

Mlađi su muškarci voljni pridružiti se nasilničkim grupama jer su postali desenzitirani na brutalnosti svakodnevnog života. “Adolescenti i tinejdžeri su u mnogim zemljama često spremni na regrutiranje jer su iz prve ruke svjedočili ubojstvima i stoga vide nasilje kao jedini način suočavanja s pritužbama i problemima” (Hudson, 1999: 48). Na vodećim pozicijama takvih grupa nalaze se osobe koje imaju intelektualne kompetencije za implementiranje terorističkih strategija. “Stariji članovi i voditelji često su bili u profesijama koje zahtijevaju visoku naobrazbu, primjerice, liječnici, bankari, odvjetnici, inženjeri, novinari, sveučilišni profesori i državni službenici srednje razine” (Hudson, 1999: 49). Postoje i neke generalne osobine terorista koje su indikator sociopatologije. Hudson (1999: 51) navodi da su “teroristi općenito ljudi koji se osjećaju otuđeno od društva i konstantno imaju pritužbe ili se smatraju žrtvama nepravde; mnogi su napustili školu te su posvećeni svojim političkim ili vjerskim ciljevima i ne smatraju da su njihove nasilne radnje kriminalne; oni su lojalni jedni drugima, ali će se odnositi prema nelojalnom članu oštrije nego prema neprijatelju.”

3.2. Psihosocijalni aspekti

Kako bi se dobila cjelovita slika o profilu terorista, korisno bi bilo primijeniti psihoanalitički pristup. Ferracuti i Bruno (1981: 209, prema Hudson, 1999: 51) navode “devet psiholoških osobina koje su zajedničke desničarskim teroristima: ambivalentnost prema autoritetu; siromašni i manjkavi uvidi; pridržavanje konvencionalnih obrazaca ponašanja; emocionalna odvojenost od posljedica svojih postupaka; smetnje u spolnom identitetu s neizvjesnim ulogama; praznovjerje, magija i stereotipno razmišljanje; hetero- i autodestruktivnost; niske razine obrazovnih referentnih obrazaca i percepcija oružja kao fetiša te privrženost nasilnim subkulturnim normama.” Shodno tome, koncept narcizma je posebice intrigantan u analizi odnosa između svjesne i nesvjesne misli jer nerijetko vodi prema nasilništvu i uporabom subverzivnih tehnika, što je *modus operandi* većine terorističkih skupina. “Narcisoidni ljudi posjeduju preveliko mišljenje o sebi u smislu da se osjećaju se superiornima u odnosu na druge, posjeduju promjenjivo samopoštovanje, imaju probleme s međuljudskim odnosima i skloni su agresiji kao odgovor na prijetnje ega” (Hogg i Vaughan, 2005: 136, prema Gill i Young, 2011). Pearlstein (1991, prema Gill i Young, 2011) primjećuje da “teroristi koriste svoj 'narcisoidni bijes' u preuzimanju svojih dužnosti i ide toliko daleko da tvrdi kako narcizam pruža kompletnu i intelektualno zadovoljavajuću teoriju u vezi s osobnim opravdanjem političkog terorizma.” Takav psihološki poremećaj nastaje u najranijim fazama života kao posljedica turbulentnih i kaotičnih događaja. Akhbar (1999, prema Gill i Young) navodi da su “teroristi duboko traumatizirane osobe koje su kao djeca trpjele kronično fizičko zlostavljanje i emocionalno poniženje zbog čega sada ne vjeruju drugima.” S druge strane, počinitelji terorističkih djela su izrazito inteligentne i proračunate osobe koje pragmatično promišljaju o budućim postupcima. “Sada je općeprihvaćeno da za razliku od serijskih ubojica, piromana i silovatelja, teroristički um slijedi racionalno donošenje odluka i bavi se koherentnom političkom filozofijom koja olakšava korištenje nasilja kao oruđa od strateške i komunikacijske vrijednosti” (Rub, 2009). Dakle, motivacija i metode koje teroristi koriste kako bi postigli svoje ciljeve, značajno su povezane sa socijalnim i psihološkim utjecajima.

4. Terorizam i religija

Već se dugo raspravlja o ulozi religije u počinjenju terorističkih operacija, a kako je koncept religije sociološki relevantan u konstruiranju društvene stvarnosti, potrebno je analizirati u kakvom su odnosu ideologija vjere i terorizam. Balabanić (2006) citira Dawkinsa (2005) koji tvrdi da “religija nije zlo samo po sebi, ali je ona u praksi bila i ostaje psihosocijalna podloga za društveni izolacionizam, diskriminaciju i opravdanje svih oblika nasilja nad onima koji ne vjeruju isto što i “moja vjera”. Terorizam je često “motiviran beskompromisnim uvjerenjem da je religijsko božanstvo autoriziralo teroristički akt za vjeru i postignuće zagrobnog života. To je legitimizacija nasilja kao izraz volje vrhovnog božanstva” (Naseri, 2015).

Juergensmeyer (2008: 23, prema Kingsley, 2010) pokazuje svoju sumnjičavost oko uloge religije te piše da “većina ljudi osjeća da bi religija trebala pružati spokoj i mir, a ne teror, ali mnogima od njih, u nekim slučajevima, religija je dala ne samo ideologiju, već i motivaciju i organizacijsku strukturu za počinjenje terora u svijetu.” Religija omogućuje ispunjavanje ciljeva terorista, pružajući u isto vrijeme moralni legitimitet za svoju svrhu. “Naime, sve religije nameću moralni okvir za svoje sljedbenike, omogućujući teroristima opravdanje njihovih sukoba u moralnim, apsolutnim dihotomijama, kao što je dobro protiv lošeg ili pravedno protiv nepravdnog.” (Kingsley, 2010). Carvalho pretpostavlja da se “paket vjerskih ideja širi poput virusa, inficirajući pojedince lažnim idejama i promičući nasilje prema članovima izvan grupe, kao i prema nepokornim članovima unutar grupe.” Dakle, religijska učenja i uvjerenja postaju legitimizacijska sredstva za teroriste kako bi opravdali svoje zločine.

Nadalje, koncept otuđenja, kao simptom suvremenosti, važan je za kvalitetno i produktivno sociološko razmišljanje i propitkivanje društvenih činjenica. Taj pojam nikako ne možemo odvojiti od religijskog tumačenja egzistencije. Cinoglu (2010) smatra da terorističke “skupine žive u uvjerenju da je alijenacija funkcionalna jer budi ljude iz svakodnevnih rutina i kanalizira ih prema alternativnim načinima suočavanja sa svojim životima.” U “bolesti” modernog svijeta koja izaziva osjećaj besmislenosti, nemoći i ravnodušnosti, teroristi vide izlaz iz problema i momenata svakidašnjice.

Moderni integracijski procesi koji prelaze izvan državnih granica i zahvaćaju mnoge zemlje koje teže ekonomskom, političkom i međunarodno-pravnom napretku utječu i na religije diljem svijeta. Javlja se, zatim, paradoks u kojem se primjećuje pad prakticiranja religioznosti,

a povećava se isticanje osobnih interpretacija vjere uz fetišizaciju religijskih simbola. U isto vrijeme, vladajuće strukture vrše stalan pritisak na vjerske organizacije i reduciraju njihove slobode. Posljedica toga je razvoj nasilnog ponašanja, a nerijetko i terorizma. “Religiozno oživljavanje je narušeno silama poput modernizacije i globalizacije, no povećanje istaknutosti religije dolazi u točno vrijeme kada je religija postala predmetom neviđenih napada vladinih vjerskih ograničenja, neprijateljstvom među religijskim zajednicama i vjerski utemeljenim građanskim ratovima što dovodi do nestanka vjerske sigurnosti” (Saiya, 2015). Stoga neke terorističke skupine ustraju na formiranju sistema pomoću koji će ih staviti u sigurnu poziciju u svrhu širenja i jačanja svoje ideologije. Slično razmišlja i Gregg (2015), smatrajući da pojedine “grupe također koriste terorizam kao sredstvo za stvaranje vjerske vlade.” Takva vladavina može imati globalne reperkusije koje zahtijevaju prikladne strategije svjetskih lidera, uključujući zasebne države i internacionalne zajednice. “Možda je najbolji primjer ove vrste transnacionalnog vjerskog terorizma Al- Kaida. Nakon završetka sovjetsko-afganistanskog rata 1989., Al-Kaida je širila svoju ideologiju džihada posredstvom centara za obuku u muslimanskim zemljama diljem svijeta” (Gregg, 2014). Izostanak adekvatnog odgovora na djelovanje terorističkih grupa može rezultirati društvenim konfliktom, koji može biti fizičke ili simbolične prirode. “Religiozno čišćenje može se izraziti posebnim izrazima, kao što je iskorjenjivanje druge skupine, ili općenitim izrazima, kao što je čišćenje kulture, ideja ili normi koje nisu u skladu sa svjetonazorima grupe” (Gregg, 2014).

5. Terorizam i moć

Pojmovi terorizma i moći međusobno su ovisni, ali je iz sociološke perspektive teško procijeniti kakav je taj odnos, o čemu ovisi, i koliko je bitan za restrukturiranje političkih i društvenih dimenzija svakodnevice. Bilandžić (2013) slično promišlja i kaže da “analiza terorizma i moći ukazuje na to da je riječ o kompleksnim pojmovima te istovremeno bitnim odrednicama povijesnih, ali i suvremenih političkih i društvenih procesa i odnosa.” Nasilne metode prisile (u svrhu stjecanja vlasti i nadmoći nad ljudima) su društveno-historijska činjenica. “Korištenjem terorizma u dalekoj prošlosti nastojalo se prisiliti ljude da budu pod vlašću manje skupine ljudi i da rade za njihovo dobro, što je odlika diktature, tiranije i drugih oblika državne vlasti” (Marić, 2012). Međutim, koncepcija moći kao posljedice nasilja i fizičkog zlostavljanja u modernom svijetu postaje sekundarna jer je jednodimenzionalna. “Za razliku od prijašnjega razdoblja i dominacije jednostranoga shvaćanja moći baziranog na sili,

zadnja dva desetljeća u međunarodnim odnosima učestalo se govori o dva oblika moći: tvrdoj moći (hard power) i mekoj moći (soft power)” (Bilandžić, 2011).

Meka moć se ne temelji na prisiljavanju drugih da bespogovorno slušaju i djeluju u okvirima vladajuće dogme. Bilandžić (2011) smatra da je “meka moć sposobnost dobivanja onoga što se želi posredstvom atraktivnosti, a ne prisile ili plaćanja te da ona izrasta iz atraktivnosti države, odnosno njezine kulture, političkih ideala, političkih vrijednosti i provedbe legitimnih politika.” Jedna od najvećih filozofkinja suvremenog doba, Hannah Arendt (1970: 56) piše u svojoj knjizi *O nasilju* da “moć odgovara ljudskoj sposobnosti ne samo djelovanja, već djelovanja u suglasnosti te da moć nikada nije svojstvo pojedinca, već ona pripada grupi i postoji samo onoliko dugo koliko se grupa drži zajedno.” Cilj terorističkih skupina je dobivanje povjerenja i naklonosti društvenih grupa jer na taj način mogu uspostaviti autoritet nad njima. “Posredstvom meke moći terorističke organizacije pridobivaju podršku širih masa iz kojih novače nove članove” (Bilandžić, 2011). Tella (2017) pretpostavlja da “u osnovi, terorističke organizacije uživaju u prakticiranju meke moći, a to je najočitije u neuspješnim i propalim državama u kojima je vlada izgubila svoj legitimitet, što je kulminiralo rastom meke moći terorističkih skupina zbog njihove sposobnosti uspostavljanja kontakta licem u lice s javnošću uz slabljenje državnog aparata.” Prije svega, terorističke su akcije usmjerene prema stjecanju političke moći, a to je moguće u vrijeme urušavanja konstitutivnih elemenata države. Prema Bilandžiću (2013) terorizam, “kao protivnik države i njezina monopola, definira svoj otpor prema državnoj moći nastojanjem da dobije pristup monopolu države na prisilu kako bi smanjio njegov ukupni opseg ili iskoristio golemu moć države preuzimajući njezine ovlasti.” Šušnjara (2017) tvrdi kako se “tu radi o težnji za moći, njenom stjecanju i korištenju u svrhu postizanja političke promjene.” Terorizam je, dakle, politički motiviran i negativno utječe (najčešće kroz represivne taktike) na međudnos političkih i pravnih aspekata državnog sistema. Bilandžić (2013) tvrdi da je “najopćenitija razina utjecaja legitimitet vlasti kojem je terorizam ozbiljan izazov i da je nesporno da terorizam iskazuje politička stajališta; to su političke izjave koje se iskazuju nasiljem.”

Aktivnost terorista zahvaća i ekonomsku sferu kroz motiv izvlačenja koristi iz energetskeg potencijala zemlje. “S druge strane, terorizam je u konačnici usmjeren i na stjecanje gospodarske moći koja proizlazi iz potrebe za ekstrakcijom, transformacijom, distribucijom i konzumacijom prirodnih resursa” (Bilandžić, 2014). Međutim, takva aktivnost ovisi o uzročno-posljedičnoj vezi između političke sigurnosti i postojanosti te gospodarskog rasta.

“Politički ekonomisti suglasni su da je politička stabilnost preduvjet gospodarskog rasta, a upravo terorističko djelovanje uzrokuje političku nestabilnost i negativno utječe na gospodarski rast” (Chang i Zeng, 2011; prema Bilandžić, 2013). Nadalje, kako bi razumijevanje učinaka terorizma na gospodarstvo bilo sociološki relevantno, potrebno je proširiti i dubinski analizirati navedene teze.

6. Terorizam i gospodarstvo

Gospodarstvo države je temelj međunarodne konkurentnosti i socijalne kohezije. Prikladna gospodarska politika i pozitivna gospodarska aktivnost omogućuju prosperitet i zadovoljstvo građana. Svrha terorističkog akta je drastično smanjivanje takvog blagostanja. “Nanošenje gospodarske štete često je jedan od glavnih ciljeva terorista (Meierrieks i Gries 2012: 452, prema Mintas, 2018: 95), što pokazuje i podatak da je čak trećina svih terorističkih napada od 1970. do 2006. bila usmjerena na gospodarstvo i gospodarske objekte (Dugan i dr. 2008. prema Mintas, 2018: 95).”

Terorizam ima višeslojan učinak na ekonomsku strukturu i društvenu stvarnost koja je determinirana razvojnim ekonomskim procesima. Sandler i Enders (2008) smatraju da “teroristički incidenti imaju ekonomske posljedice preusmjeravanjem inozemnih izravnih ulaganja, uništavanjem infrastrukture, preusmjeravanjem javnih investicijskih sredstava u sigurnost ili ograničavanjem trgovine.” Abadie i Gardeazabal (2005) zaključuju da “terorizam utječe na raspodjelu proizvodnog kapitala preko zemalja.” Osim gospodarskog rasta, “terorizam također remeti financijska tržišta i trgovinu, koči poslovna ulaganja i smanjuje turizam” (Bardwell i Iqbal, 2020). Iz toga se može zaključiti da terorizam ima negativan utjecaj i na mikroekonomske segmente koji nose presudnu važnost za gospodarski razvitak pojedinih zemalja.

Ovdje su posebno zanimljive posljedice terorističkih akcija na turizam. Sandler i Enders (2008) pišu da “napadi na turistička mjesta (npr. zračne luke, hoteli ili atrakcije) ili turistički način prijevoza (npr. zrakoplovi) tjeraju turiste da razmisle o rizicima koje nosi njihov odmor planovi” te dodaju da “čak i jedan gnusni čin na popularnom terorističkom mjestu može natjerati turiste da promijene planove bilo odmor kod kuće ili odlazak u zemlju bez terorizma na odmor.” Inozemne su investicije odlična prilika za razvoj gospodarske baze jer pružaju

rješenja za određene socijalne i ekonomske izazove te daju potporu državi za jačanje međunarodnog položaja i ugleda. “Teroristički rizici povećavaju troškove poslovanja jer se moraju primijeniti skupe sigurnosne mjere dok osobe moraju dobiti odgovarajuću naknadu, a oboje smanjuju ekonomske prinose prema izravnim inozemnim ulaganjima” (Sandler i Enders, 2008).

7. Terorizam i mediji

Masovni mediji glavni su instrument u diseminaciji političkih poruka disperzivnoj publici, a teroristi postaju svjesni uloge medija u konstruiranju slike stvarnosti i utjecaja na javno mnijenje. Farnen (2014: 252) smatra da “terorizam ne bi mogao postojati u svom sadašnjem obliku bez masovne publike jer bi se, bez široko rasprostranjenog javnog izlaganja, sama priroda terorističkog fenomena radikalno promijenila.” Različiti alati masovne komunikacije, poput radija, televizije i posebice digitalnih platformi, omogućili su povezivanje koje ne poznaje vremenska i prostorna ograničenja. Prema Eidu (2013) “umrežavanje je možda jedna od najstrašnijih karakteristika terorizma u dvadeset i prvom stoljeću zbog svoje moći da ujedini mnoge pojedince i skupine, jačajući njihove cjelokupne sposobnosti.” Međutim, takva svojstva mogu poslužiti terorističkim grupama da koriste propagandističke tehnike kako bi pridobili podršku masovne publike. Tu tezu podupire i Perešin (2007), koja tvrdi da “moderne tehnologije omogućile su malim terorističkim skupinama korištenje masovnih medija kao moćno oružje, služeći na taj način interesima terorista” što se protivi onome što je njihova prvotna namjena, a to je nepristranost i nepotkupljivost. “Među čimbenicima koji sudjeluju u porastu broja incidenata treba istaknuti uspjehe terorista u zadobivanju široke reklame i širenju utjecaja na masovnu publiku. Teroristi razmatraju ulogu masovnih medija u širenju vlastitih poruka po svijetu kao jednu od osnovnih u postizanju svojih ciljeva” (Cyganov, 2004.: 22, prema Jurišić i Šapit, 2005).

Uspješna komunikacija prema ciljanim skupinama iziskuje temeljito istraživanje stavova, preferencija, raspoloženja i navika skupa pojedinaca. Pod uspješnom se komunikacijom u ovom kontekstu misli na sposobnost uvjeravanja publike u svrsishodnost i pravičnost misije terorističkih organizacija. Jurišić i Šapit (2005) navode da “etablirani i složeni pokreti i njihove političke organizacije, poput Sinn Feina, Harri Batasune ili Al-Qa’ide, ulažu mnogo vremena i napora u vođenju propagandnog rata, i pred domaćom i pred inozemnom

javnošću.” Teroristima je uvelike potrebna medijska propaganda kako bi pokazali „apsolutnu pravednost svojih ciljeva“, ali su “istodobno svjesni koliko štete može nanijeti negativni publicitet njihovim ciljevima” (Perešin, 2007).

Agresivna i manipulacijska retorika terorista usmjerena je i prema vladajućim državnim strukturama, ističući hipokriziju i nepravdu onih na upravljačkim položajima. “Jedan od primarnih ciljeva terorističkog korištenja masovnih medija je frustrirati i omesti reakciju vlasti i snaga sigurnosti, primjerice izjavljivanjem da su njihove praktične protuterorističke mjere po sebi tiranske i kontraproduktivne” (Schmid, 1989: 553, prema Jurišić i Šapit). Eidu tvrdi da (2013) “omogućavanje velikog publiciteta terorističkim akcijama, prije svega otmicama, jako povećava pritisak javnosti na predstavnike vlasti da popuste pred terorističkim zahtjevima.” Na taj način, masovni mediji postaju snažan saveznik u realiziranju osnovnih ciljeva terorista. Dolazi do simbioze medija i terorizma te stvaranja novog koncepta koji ima destruktivan učinak na socijalni red i političke odnose. “Na strateškom planu medijski je terorizam namijenjen izazivanju i stimulaciji kaosa, rušenju socijalne stabilnosti, jačanju atmosfere pesimizma i društvene napetosti, izazivanju sukoba u društvu, destabiliziranju funkcioniranja vlasti, izazivanju nepovjerenja stanovništva prema namjerama i djelovanju vlasti” (Jurišić i Šapit, 2005). Masovni mediji pružaju teroristima neograničene mogućnosti koje mogu produbiti socijalnu krizu i ubrzati proces destabiliziranja društvene ravnoteže. “Kroz nove se komunikacijske tehnologije mogu dijeliti financijska imovina i informacije, stvarajući masovne terorističke entitete s naizgled beskonačnim moćima” (Eid, 2013).

8. ZAKLJUČAK

Sociološka evaluacija uzroka i posljedica globalnog terorizma omogućuje razumijevanje potencijalnih opasnosti po šire društvene strukture, ali i živote pojedinaca. Terorizam je multidimenzionalna pojava koja utječe na makrosociološke i mikrosociološke elemente stvarnosti, kroz sustavnu upotrebu nasilja i širenje straha. Uzroci se mogu klasificirati u nekoliko kategorija, koje uključuju socijalne promjene, socijalnu i ekonomsku diferencijaciju, kulturne obrasce pojedinih naroda i modernizacijske procese. Profil terorista je skup socijalnih i psihosocijalnih faktora od kojih se posebno ističu visoki stupanj obrazovanja, mlađa dob terorista, otuđenje i manjak socijalizacije te narcisoidni poremećaj.

Međuodnos terorizma i političko-ideoloških tvorevina poput religije i moći ukazuje na legitimizaciju sredstava kako bi se postigao krajnji cilj. Takva makijavelistička konceptualizacija i konkretizacija vodi do stvaranja tiranske i diktatorske vlade. Dodatno, terorističko je djelovanje usmjereno prema destabilizaciji gospodarskog državnog sektora kroz planirano ciljanje vodećih proizvođača državnog kapitala. Razvoj modernih komunikacijskih tehnologija omogućio je teroristima širenje političkih poruka kako bi širili svoju moć i ideologiju.

Terorizam je dio socijalne stvarnosti i isprepletenih, suvremenih čimbenika i procesa te je stoga za njegovo iskorjenjivanje ključno tražiti uzroke i mehanizme kako bi se stvorili uvjeti za implementiranje prikladnih i sveobuhvatnih strategija u borbi protiv ovog suvremenog zla. Kako je terorizam opći udar na međunarodnu sigurnost, dužnost je država, kroz suradnju i smislenu organizaciju, eliminirati ili barem reducirati širenje ovog problema.

LITERATURA:

- Abadie, A. i Gardeazabal, J. (2005). *Terrorism and The World Economy*, European Economic Review, Vol 52, No. 1, 1-40.
- Arendt, H. (1970). *O nasilju*.
- Balabanić, J. (2006). *Prirodne znanosti i religija danas - prilog promišljanju*, Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, svezak 4, br. 1, str. 5-32.
- Bardwell, H. i Iqbal, M. (2021). *The Economic Impact of Terrorism from 2000 to 2018*, Peace Econ. Peace Sci. Pub. Pol. 2021; 27(2): 227–261.
- Bilandžić, M. (2011). *Terorizam u teorijama i teorijskim perspektivama*, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, svezak 20 br. 3 (113), str 837-859.
- Bilandžić, M. i Grubić A. (2012). *Samoubilački terorizam: strateške i socijetalne dimenzije*, Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, svezak 15, br. 30, str. 53-80.
- Bilandžić, M. (2013). *Terorizam i restrukturiranje državne moći*, Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, svezak 16, br. 32, str. 31-49.
- Bilandžić, M, et al. (2019). *Kultura i terorizam: kulturna baština pomorskih povijesnih gradova u protuterorističkim strategijama*, Policija i sigurnost, Vol. 28 No. 1/2019, str. 1-14.
- Boyns, D i Ballard, J.D. (2004). *Developing a Sociological Theory for the Empirical Understanding of Terrorism*, The American Sociologist.
- Carvalho, JP. (2020). *Religion and Terrorism: The Religious Utility Hypothesis*, Department of Economics and Institute for Mathematical Behavioral Sciences
- Cinoglu, H. (2010). *Sociological understanding of the relationship between terrorism and religion*, International journal of human sciences, Vol.7, No.2, 199-209.
- Eid, M. (2013). *The New Era of Media and Terrorism*, Studies in Conflict and Terrorism, 36(7).
- Farnen, R.F. (2014). *Media and Terrorists*, E-Political Socialization, the Press and Politics: The Media and Government in the USA, Europe and China, 251-302.
- Gill, P. i Young, J. (2011). *Comparing Role-Specific Terrorist Profiles*, SSRN Electronic Journal.
- Gondane, A. (2006). *LESSONS FROM INDIA: CONFRONTING THE SOCIOLOGICAL CAUSES OF TERRORISM*, The Henry L. Stimson Center.

- Gregg, H.S. (2014). *Defining and Distinguishing Secular and Religious Terrorism*, Perspectives on Terrorism, Vol. 8, No. 2, 36-51.
- Hudson, R.A. (1999). *The sociology and psychology of terrorism: who becomes terrorist and why?*
- Injac, O. (2007). *Različiti aspekti terorizma u Europi*, Međunarodne studije, svezak 7, br.1, str. 95-110.
- Jurišić, J. i Šapit, M. (2005). *Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija*, Politička misao : časopis za politologiju, svezak 42, br. 4, str 115-128.
- Kingsley, O. (2010). *Religion and Terrorism: A Socio-Historical Reconsideration*, Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences, Vol 2, No 2 ,550-576.
- Kluch, S.P. i Vaux, A. (2015). *Culture and Terrorism: The Role of Cultural Factors in Worldwide Terrorism (1970–2013)*, Terrorism and Political Violence Vol. 29, No. 2.
- Marić, S. (2012). *Terorizam kao globalni problem*, MediAnali : međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima, svezak 6, br. 11, str. 87-102.
- Matković-Vlašić, Lj. (2005). *Terorizam kao upozorenje sadašnjemu svjetskom poretku*, Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, svezak 3, br. 2, str. 199-203.
- Mintas, I. (2018). *Terorizam kao prijetnja gospodarskom rastu – mit ili stvarnost*, Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, svezak 22, br. 42, str. 93-125.
- Naseri, C. (2015). *RELIGION AND TERRORISM: IDENTIFYING THE RELATIONSHIP*, CONTEMPORARY JOURNAL OF ARTS AND SCIENCE, VOL. 1, NO. 1
- Odeh Alsawalqa, R. (2021). *Dialectical Relationship Between Terrorism and Human Security: A Sociological Approach*, Utopía y Praxis Latinoamericana, Vol. 26, no. Esp.1, 274-284.
- Perešin, A. (2007). *Masovni mediji i terorizam*, Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije, svezak 13, br. 1, str 5-18.
- Rub, J. (2009). *Will it ever be possible and how to profile the terrorist?*
- Saiya, N. (2015). *Religion, Democracy and Terrorism*, Perspectives on Terrorism, Vol. 9, No. 6, 51-59
- Sandler, T. i Enders, W. (2008). *ECONOMIC CONSEQUENCES OF TERRORISM IN DEVELOPED AND DEVELOPING COUNTRIES: AN OVERVIEW.*

- Šušnjara, D. (2017). *POLITIKA STRAHA I TERORIZAM: KOMPARATIVNA ANALIZA PROTUTERORISTIČKIH STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA*, Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, svezak 20, br. 39-40, str. 147-166.
- Tella, O. (2017). *Boko Haram Terrorism and Counter-Terrorism: The Soft Power Context*, Journal of Asian and African Studies 1 –15.
- Tomaševski, K. (1980). *Uzroci terorizma*, Revija za sociologiju, svezak 10, br. 3-4, str. 161-172.